

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БОНДАР НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 811.161.2'28'37'42: 316.347 (=161.2) (043.3)

**БАЗОВІ КОНЦЕПТИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ У ТВОРЧОСТІ
БРАТІВ ТЮТЮННИКІВ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Запоріжжя – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Баландіна Надія Францівна,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
завідувач кафедри журналістики.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Калашник Володимир Семенович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри української мови;

кандидат філологічних наук, доцент
Касім Галина Юріївна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри загального та
слов'янського мовознавства.

Захист відбудеться 28 квітня 2018 року о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17.051.02 у Запорізькому національному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66-А, корп. 2, ауд. 224.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Запорізького національного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66-А, корп. 2, ауд. 224.

Автореферат розіслано 28 березня 2018 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Л. Клименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасне українське мовознавство позначене зверненням до констант ментальності, що є особливо значущим. Міждисциплінарність наукового світу вможливила увиразнення когнітивно-культурологічних чинників у працях українських (К. Ю. Голобородько, І. О. Голубовська, С. А. Жаботинська, В. В. Жайворонок, В. С. Калашник, Т. А. Космеда, О. П. Левченко, Л. А. Лисиченко, А. М. Приходько, Т. В. Радзієвська, О. О. Селіванова, М. В. Скаб, В. Д. Ужченко та ін.) і зарубіжних (Н. Д. Арутюнова, Г. Бенкендорф, М. Блек, А. Вежбицька, В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, Дж. Лакофф, Д. С. Лихачов, В. А. Маслова, М. Мінський, Ю. С. Степанов, Й. А. Стернін, В. М. Телія, Ч. Філлмор та ін.) учених. Вивчення базових концептів у мовопросторах вітчизняних художників слова дозволяє розкрити їхній зміст як модус етноментальних цінностей українського народу. Лінгвісти Т. П. Вільчинська, К. Ю. Голобородько, І. М. Дишлок, С. Я. Єрмоленко, Т. А. Космеда, Н. О. Мех, А. К. Мойсієнко, Т. А. Монахова, А. О. Пікалова, М. В. Скаб, Н. В. Слухай, М. Г. Шленьова та ін. розглядали особливості мовосвіту знакових митців слова: Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, Лесі Українки, О. Т. Гончара, В. О. Шевчука, О. Олеся, Л. В. Костенко, М. П. Стельмаха та ін.

У дослідженнях спадщини братів Тютюнників переважають праці літературознавчого спрямування (Л. І. Воловець, П. Т. Гаврилов, С. В. Ленська, О. І. Неживий, І. Р. Семенчук, Л. Б. Тарнашинська, О. Ф. Черненко та ін.). З погляду лінгвістики художній простір митців вивчали Л. В. Бублейник, Н. В. Гут, Г. О. Звягіна, С. П. Бибик, С. А. Лісовська, Л. М. Май, Л. Т. Масенко та ін. У вітчизняному мовознавстві останнім часом активізувався інтерес до вербального вираження етнокультурних концептів у творчості братів-письменників. Зокрема, лінгвокультурему *м'ята* в мовосвіті Григора Тютюнника описує В. С. Калашник, слова-символи – Н. І. Музиченко, мовний образ зорі в українській прозі із залученням ілюстративного матеріалу з роману “Вир” Тютюнника-старшого дослідила І. М. Серебрянська тощо.

Актуальність пропонованої розвідки зумовлена посиленням інтересом сучасної лінгвістики до вивчення взаємодії мови, людини й культури, потребою комплексного дослідження базових концептів української ментальності та їхніх репрезентативних одиниць у творчості братів Тютюнників з урахуванням унікальної мовної специфіки полтавського краю. Концептуальний аналіз художнього доробку митців не тільки збагатить знання про їхню індивідуальну творчу лабораторію, а й уможливить реконструкцію цілісної художньої картини світу Полтавщини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукової теми “Речення як багаторівнева мовна одиниця” (номер реєстрації 0111U000703), яку розробляє кафедра української мови Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Тема дисертації затверджена вченою радою Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 6 від 24 листопада 2011 року).

Мета дисертаційної праці полягає в комплексному аналізі національної специфіки базових концептів української ментальності як своєрідного модусу інтенції Григорія та Григора Тютюнників.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких основних **завдань**:

- 1) обґрунтувати теоретичні засади аналізу базових концептів української ментальності;
- 2) з'ясувати кореляції лінгвокультурного й художнього концептів у мовотворчості братів-письменників;
- 3) визначити статус концепту СЕЛО в художньому доробку письменників;
- 4) реконструювати концепт СЕЛО у вигляді фреймової моделі;
- 5) виявити й системно проінтерпретувати субфрейми фрейму СЕЛО – антропонімі та неантропонімі;
- 6) установити лексичні та фразеологічні засоби репрезентації субфреймів фрейму СЕЛО;
- 7) визначити місцеві (полтавські) конотації окремих фрейм-елементів;
- 8) схарактеризувати на основі субфреймів ієрархію цінностей українського селянина.

Об'єкт дослідження – мова прозових художніх творів братів Тютюнників.

Предмет вивчення становлять конфігурації лексичних і фразеологічних одиниць, що виражають засадничі поняття української культури та світосприйняття митців слова.

Джерельною базою фактичного матеріалу слугувала картотека, укладена автором шляхом суцільного вибирання з прозових художніх творів письменників (загальний обсяг – 1145 сторінок (48 др. арк.), що налічує понад 1500 репрезентативних лексичних і фразеологічних одиниць.

Мета роботи і специфіка об'єкта зумовили комплексний підхід до вибору **методів і прийомів** дослідження фактичного матеріалу, які поєднують власне лінгвістичний аналіз із фреймовим моделюванням: *гіпотетико-дедуктивний метод* зумовив вибирання фактичного матеріалу, *описовий метод* сприяв інвентаризації репрезентативних мовних одиниць і розподілу за тематичними групами; *концептуальний аналіз*, котрий включає прийоми фреймового та метафоричного моделювання, забезпечив виявлення образної репрезентації концептів, *метод лінгвокультурної інтерпретації* застосовано у процесі аналізу концептів, *метод декодування художнього тексту* сприяв декодуванню слів-символів, одиниць індивідуальної словотворчості письменника; принагідно залучався *метод компонентного аналізу* – для уточнення семантичної структури слова та лексико-семантичної диференціації; прийом *кількісних підрахунків* – для з'ясування частотності лексем, що виражають домінанти концептосфери письменників.

Наукову новизну дослідження визначає те, що в ньому вперше в українському мовознавстві комплексно реконструйовано та схарактеризовано базові концепти української ментальності у творчості Григорія та Григора Тютюнників. Зокрема, доведено, що центром мовосвіту письменників є концепт СЕЛО як етнометальне утворення, основні складники якого експліковано у вигляді фреймової моделі, що включає ряд субфреймів, з-поміж них: антропонімі – СЕЛЯНИН, ЇЖА

СЕЛЯНИНА, ОДЯГ і ВЗУТТЯ СЕЛЯНИНА та неантропонімі – СТЕП (локативний субфрейм), ВІЙНА (темпоральний субфрейм), ХАТА (артефактний субфрейм), РОСЛИНИ СЕЛА (фітонімний субфрейм), ТВАРИНИ СЕЛА (фаунонімний субфрейм), ЛОКУСИ СЕЛА (ШЛЯХ, РІЧКА, ПОЛЕ) (партитативний субфрейм), СЕЛО наче ХТОСЬ / ЩОСЬ (компаративний субфрейм); визначено ідіолектне та лексико-семантичне наповнення зазначених структур; виявлено місцеві (полтавські) конотації окремих мовних одиниць; схарактеризовано ієрархію цінностей українського селянина.

Виявлені лексичні та фразеологічні одиниці – репрезентанти фреймової моделі – проаналізовано на широкому культурно-історичному тлі, висновки зроблено на основі прикладів, що оприявлюють ідіостиль творчості письменників.

Теоретичне значення наукової студії полягає в тому, що її положення конкретизують і збагачують новими ідеями мовознавчу науку, зокрема українську концептологію, лінгвокультурологію, лінгвістику тексту. Одержані результати доповняють знання про зв'язок світосприйняття Григорія та Григора Тютюнників, мови їхніх творів і національної мовної картини світу. Узагальнення й висновки сприятимуть подальшому студіюванню ідіостилу братів-письменників, мовної картини Полтавщини. Окремі аспекти розвідки роблять унесок у теорію психолінгвістики, етнолінгвістики та діалектології.

Практичне значення. Матеріали дослідження можуть бути використані в підготовці спецкурсів, спецсемініарів із лінгвістичного аналізу художнього тексту, когнітивної лінгвістики; у лексикографічній діяльності – для укладання словника констант української культури, лексикону мови Григора та Григорія Тютюнників, доповнення словника полтавських говорів, коригування тлумачних словників; у науково-пошуковій роботі студентів, магістрантів та аспірантів. Одержані результати мають практичне значення для суміжних із лінгвістикою дисциплін, зокрема психолінгвістики, соціолінгвістики, етнолінгвістики, лінгвокультурології.

Особистий внесок здобувача. Результати дослідження дисертантка одержала самостійно. Усі статті написано одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й практичні результати дисертації обговорено на засіданнях кафедри загального і слов'янського мовознавства та іноземних мов Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, різні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено в доповідях на Міжнародній науковій конференції “Лінгвокультурні концепти в мовній свідомості і дискурсі” (Одеса, 2011), Всеукраїнській науковій конференції “Текстологія, поетика, методика вивчення творчості Григорія і Григора Тютюнників” (Луганськ, 2011), Міжнародній науковій конференції “Євген Гребінка в крайовому, українському та світовому літературно-мистецькому контексті” (Полтава, 2012), III Міжнародній науково-практичній конференції “Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє” (Львів, 2016), Міжнародній науковій конференції “VIII. Olomoucké symposium ukrajinistů” (Olomouc, 2016), Міжнародній науковій конференції “Когнітивна лінгвістика у міждисциплінарному контексті: теорія і практика” (Черкаси, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції “Філологічні науки: сучасні тенденції та чинники розвитку” (Одеса, 2017),

Міжнародній науково-практичній конференції “Мова та література у полікультурному просторі” (Львів, 2017).

Публікації. Проблематику й основні положення дисертації висвітлено в тринадцяти одноосібних публікаціях, із яких: шість статей у наукових фахових виданнях України (2,93 арк.), одна – у зарубіжному виданні (Чеська республіка) (0,83 арк.), а також тези та матеріали доповідей на шести міжнародних науково-практичних конференціях (1,61 арк.). Загальний обсяг публікацій складає 5,37 друк. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертаційна праця складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (292 позиції), списку використаних джерел (3 позиції) та додатка. Загальний обсяг роботи – 224 стор., основного тексту – 196 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, окреслено стан вивчення наукової проблеми, умотивовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет і методи дослідження, названо джерельну базу, з’ясовано наукову новизну, розкрито теоретичне і практичне значення праці.

У першому розділі “**Методологічні засади вивчення базових концептів української ментальності**” проаналізовано мовознавчі джерела з метою узагальнення досвіду студіювання базових концептів у творчості українських митців слова; з’ясовано кореляції лінгвокультурного й художнього концептів; визначено статус концепту СЕЛО в художньому доробку братів Тютюнників; реконструйовано концепт СЕЛО у вигляді фреймової моделі.

Поліфункційність і складність поняття *концепт* зумовлює розмаїтість його тлумачень. З-поміж строкатого континууму позначень цього феномену магістральну позицію займає *базовий концепт ментальності* – зафіксоване словником, значуще для культури поняття з етноспецифічним семантичним відтінком, яке акумулює в собі відносно стійкі уявлення, зумовлені соціально-історичним досвідом і ціннісними орієнтирами народу.

У висвітленні змісту базових концептів ментальності посутню роль відіграє їхня вербальна репрезентація в текстах митців слова. *Художній концепт* – це репрезентована письменником складна структура, що передає світобачення цілого народу й індивідуально-авторське осмислення суті предметів чи явищ дійсності. Сміслові наповнення художніх концептів прямо залежить від культурного та емоційного досвіду письменника, який є узагальненим образом носія національно-культурних цінностей. Декодування художнього тексту з погляду когнітології дає можливість перейти від внутрішньосистемного аналізу одиниць знання до глибинних смислів національної концептосфери.

Ефективним способом репрезентації концептів у вигляді структурно-логічної схеми є фрейм – сукупність субфреймів, що інтерпретуються як єдність складних утворень – фрейм-елементів, які синтезують індивідуально-авторське розуміння, традицію вживання мовного знака та його усвідомлення. Зміст фрейм-елементів

виявляється через різноманітні контекстуальні слововживання. Гностико-асоціативно-оцінні параметри того чи того фрейм-елемента передають когнітивні метафори, здатні породжувати національно-культурні уявлення. Маючи образно-символічну основу, семний спектр фрейм-елемента експлікують засоби фразеології, які акумулюють український спосіб світосприйняття.

Доведено, що парадигми вербально виражених базових концептів у текстах братів Тютюнників групуються навколо першоконцепту СЕЛО, що засвідчує геоетнічну вкоріненість українського етносу. Константність цього лінгвоментального конструкту потверджує не стільки частотність (207 слововжитків у мікротекстах Григорія та 302 – у Григора), скільки його роль в образній та ідіостильовій парадигмах, вагомість у структурі макротексту. Знаковість концепту СЕЛО для вітчизняної лінгвокультури декларує також і те, що більшість населення нашої держави має сільське коріння. Саме СЕЛО було цариною продукування, збереження матеріальної та духовної етнокультури, що зумовило обрядовість народного життя, спричинило формування таких основних рис української ментальності, як антеїзм, життєлюбність, ліропісенність, кордоцентризм, індивідуалізм, соціопсихологічний і політичний конформізм.

Система психологічно, історико-культурно мотивованих уявлень про СЕЛО екплікується вербалізмами, що об'єктивують основні параметри концептуалізації СЕЛА й об'єднані в субфрейми: СЕЛЯНИН (антропонімний субфрейм), ЇЖА СЕЛЯНИНА (глютоніміїний субфрейм), ОДЯГ і ВЗУТТЯ СЕЛЯНИНА (естематоніміїний субфрейм), СТЕП (локативний субфрейм), ВІЙНА (темпоральний субфрейм), ХАТА (артефактний субфрейм), РОСЛИНИ СЕЛА (фітоніміїний субфрейм), ТВАРИНИ СЕЛА (фауноніміїний субфрейм), ЛОКУСИ СЕЛА (ШЛЯХ, РІЧКА, ПОЛЕ) (партитативний субфрейм), СЕЛО наче ХТОСЬ / ЩОСЬ (компаративний субфрейм). Лексична репрезентація субфреймів увиразнена розлогими тематичними групами слів.

Зазначені субфрейми демонструють загальні принципи організації інформації. Оскільки поняттєвий складник відбиває категорійно-ознакову структуру, образний – фіксує когнітивні метафори, що підтримують його в мовній свідомості, а ціннісний – визначає місце концепту в системі аксіологічних орієнтирів лінгвокультури, то дев'ять субфреймів (антропонімний, глютоніміїний, естематоніміїний, локативний, темпоральний, артефактний, фітоніміїний, фауноніміїний, партитативний) експлікують поняттєвий складник значення концепту СЕЛО, а компаративний субфрейм – образний. Ціннісний складник теж верифікується, оскільки в контекстах оцінку *добре / погано* можуть отримувати різні дії, стани, властивості та ролі референта.

У другому розділі **“Фреймова модель концепту СЕЛО та її антропонімні субфрейми в мовосвіті Григорія та Григора Тютюнників”** систематизовано фактичний матеріал у вигляді фреймової моделі концепту СЕЛО, що включає базові концепти української ментальності, оприявлені субфреймами СЕЛЯНИН, ЇЖА СЕЛЯНИНА, ОДЯГ і ВЗУТТЯ СЕЛЯНИНА; встановлено лексичні та фразеологічні засоби репрезентації субфреймів.

Субфрейм СЕЛЯНИН увиразнює фрейм СЕЛО. З-поміж 112 номінацій виявлено назви з більшим або меншим ступенем узагальнення, із конотаціями чи без

них: село, селянин, селяк, мужик, дядько, хохол, кугут, макуха. У текстах натрапляємо на власне народнорозмовні номени (*головиха, директорша*), деінде крайові, полтавські (*бикоріз, горщечник, коровар, председатель, холостальщик*). Частотними є лексеми, що позначають селян-ремісників і поступово відходять до пасивного складу (*бляхар, бондар, бочкар, вишивальник, коваль, лимар, чинбар, чоботар, швець, щіткар* тощо), натомість на теренах Полтавщини й малої батьківщини Тютюнників (Шилівки) ще зберегли свою активність назви *гончар, пильщик, столяр, тесля* та ін. До застарілої лексики належать вербалізми з когнітемою “народна медицина та чародійство”: *відьма, ворожбит, ворожка, знахар, костоправка, повитуха, шептуха*. Прикметно, що саме вихідці з СЕЛІА мають надзвичайні здібності. Номінатему *ворожка* репрезентують мовні засоби *ворожити, гадати, прикинути на сито, нашіптувати притчу*, а також тексти замовлянь. Лексема *відьма*, що, на відміну від слова *ворожка*, в українськомовній картині має негативну конотацію, простежується тільки в мовосвіті Григорія Тютюнника як лайливе слово, пейоратив: *Це ти навчила його, відьма голохвоста; Язык тобі повертається, відьмо богучарська*. Класифікація номінацій фрейм-елемента СЕЛЯНИН унаочнює значну кількість історизмів. Із реаліями життя СЕЛЯНИНА в добу колективізації пов’язані номінації *артільний трудар, куркуль, підкуркульник, розкуркулені, селянин-собственник, колгоспник, середняк*. Актуалізують субфрейм СЕЛЯНИН у тексті Тютюнника-старшого номінатемами родової ідентифікації людської діяльності, з-поміж яких наявні культурно марковані, як-от: *землероб, хлібороб, сівач, жниввар, косар*. Польовими роботами є: *волочити, орати, полоти, буртувати буряк, в землі порпатися, сіяти, косити (займати ручку, косити з копиці, махати косою), мантачити коси, ворушити сіно, молотникувати, саджати, вибирати (збирати) картоплю* тощо. Ведення домашнього господарства СЕЛЯНИНА передбачає аспектиалізацію робіт. Наприклад, порання по хаті лежить на плечах жінок, в обов’язки яких уходить: *вишивати, готувати їсти (варити, гамурдіти, пекти, поратися коло печі), годувати дітей, прати, прясти, прибирати, цідити молоко* та ін. Надвірна ж робота здебільшого має маскулінний характер: *вишити погрібничок, клепати, колоти дрова, окурювати садок, перекрити хлів, пиляти, пригородити загорожу, рубати* тощо. Значна кількість номінацій дій свідчить про те, що СЕЛЯНИН – це людина ПРАЦІ, схильна не до рефлексії, а до виконання конкретних завдань, які усталені, повторювані та передбачувані. Виокремлено значну кількість найменувань знарядь праці, з-поміж них діалектні: “*дідок*”, *мантачка* (синоніми номена *брус*), *батура* (батіг), *гирунчик* (горщик), *рептупюк* (невеличкий мішечок), “*ухвати*” (кухонне начиння) тощо.

СЕЛЯНИН постає традиційним символом ХЛІБОРОБА-ТРУДІВНИКА, ГОСПОДАРЯ, ментальними характеристиками якого є ЛЮБОВ ДО ЗЕМЛІ, ПРАЦЬОВИТІСТЬ, ПРОСТОТА, СКРОМНІСТЬ, МУДРІСТЬ, СОВІСТЬ, ПАТРІАРХАЛЬНІСТЬ, ЗАБОБОННІСТЬ, ВІРА В НАДПРИРОДНЕ, ДИВАЦТВО тощо. Характерною ознакою СЕЛЯНСЬКОГО ментального світу є ШАНОБЛИВІСТЬ, що об’єктивується питомо українськими етикетними формулами, актуалізованими пошанними формами займенника *вони, Ви* та дієслів у

3-й особі множини на позначення однієї людини: *..пам'ятаю тата: вони були великі, і рука в них теж була велика* (Гр. Тютюнник). “Екзистенціально-межове” світовідчуття СЕЛЯНИНА оприявлює така риса, як ПІСЕННІСТЬ, виражена в текстах Григорія лексемами: *виводити, густити, як у бочку, заводити пісню, кигикнути чайкою, мугикати, перегукувати, мов п'яна бублешниця, тужити з піснею, підтягати, пробувати голос, тримати в устах, тягти, як цапа за хвіст* тощо. Григир доповнює перелік вербалізмами: *брати “хтору”, витати тенором, горланити, “грякати” пісню, зриватися на пісню, надривати горлянки, пищати, потягти вперек, розтягати пісню аж до охвістя довгої колоші, триндикати, тюгукати, утнути*. ПІСНЯ є тим вартісним першопочатком, що об'єднує народ: *Здавалося, не десятки людей співало ту пісню, а одна многогласа душа* (Гр. Тютюнник). Брати Тютюнники не ідеалізують СЕЛЯНИНА, правдиво змальовують також і його вади: КОНФОРМІЗМ, НЕПРИХИЛЬНІСТЬ ДО МІСТЯН, ПЛІТКАРСТВО, СВАРЛИВІСТЬ, НАСМІШКУВАТІСТЬ, СХИЛЬНІСТЬ ДО ПРИЗВІШКУВАННЯ, ЗАЗДРІСТЬ тощо.

Субфрейм ІЖА СЕЛЯНИНА виражає філософію життя не лише полтавського СЕЛЯНИНА, а й українського етносу загалом, оскільки асоціативно тяжіє до традицій СЕЛА з його полісемантичною символікою, закоріненою в домінанті мислення – господарського, родинного, сакрального. З-поміж 106 лексичних одиниць, що оприявлюють глутонімії фрейм-елементи, є номени страв повсякденних, святкових, що мали вищу калорійність завдяки м'ясним, рибним компонентам, та обрядових (*шулики, кутя, весільний коровай, весільні шишки*). Трапляються назви з подвійною семантикою: *крашанки, пироги, хлібина, горілка* тощо. Таке явище вможлиблюється завдяки “структурно-семантичному зсуву”, який змінює семантику глутоніма, залучаючи його в систему ритуальних практик. ПИРІГ – незмінний атрибут *поминального обіду*, який, разом із КРАШАНКАМИ, КУТЕЮ СЕЛЯНИН виносить на гробки, щоб пом'янути рідних. ГОРІЛКА – символічний еквівалент *гіркою і солодкого життя*. У текстах наявні культурно марковані, етноспецифічні глутоніми: *БОРЩ, ВАРЕНИКИ, ГОРІЛКА, КВАША, КОРОВАЙ, КУТЯ, ПАЛЯНИЦЯ, САЛО, ШИШКИ, ШУЛИКИ*. Уведено полтавські, автентичні вербалізми (*ГАЛУШКИ, КРИЖАЛКИ*) та власне авторські (СУП “І-ГО-ГО”, ДОМОЧАДІВКА). Особливо значущим в ієрархії художньої аксіології митців є образний бік фрейм-елементів. ЗАБОБОННІСТЬ СЕЛЯНИНА, його ВІРУВАННЯ В НАДПРИРОДНЕ виражають такі моделі: *КАРАСЯЧИЙ ХВІСТ – ПРИНАДА* (*..похрумай карасячого хвоста, щоб за тобою багаті наречені бігали* (Г. Тютюнник); *КІСТОЧКИ З ВИШНІ, СВЯЧЕНА ВОДА – ОБЕРЕГИ: ..мати на дорогу дала. Свячені кісточки з вишні. Замова від кулі* (Г. Тютюнник); *Догадалась тоді баба, що то на нього нечисту силу наслано, покропила свяченою водою, і дід відійшов* (Г. Тютюнник); *ТЕРЕН – БІДА: – Снилось, немов террен рву та їм. (...) – Тер-рен та ще й тер-ркий – на погане* (Гр. Тютюнник). Найбільш репрезентативним фрейм-елементом є ХЛІБ, експлікований номенами *вареники, вергуни, галушки, грінки, кваша, коровай, кутя, маторжаники, оладки, паляниця, пампушки, перепічки, пироги, пишки, потапці, пионяники, сухарі, шишки, шулики*. Розлогі словотвірна (*хлібина, композити хлібовоз, хлібозакупка, хлібоздача,*

хлібопекарня; демінутиви *хлібинка, хлібець*) і лексико-семантична (*буценик, буханець*) системи заголовного фрейм-елемента, що potwierджує значущість фрейм-елемента ХЛІБ і в довоєнному, і в післявоєнному СЕЛІ. Його ціннісне сприйняття – це передусім ЖИТТЯ, ГОСТИННІСТЬ, СВЯТІСТЬ, ДОБРОБУТ, ЗАБОБОННІСТЬ, ПРАЦЯ, ЛЮБОВ ДО БАТЬКА. ХЛІБ, експлікований лексемами *шматок (шматочок), крихта хліба, пів-крихти, маторжаник, окраєць хліба, сухарі, хліб з меленими качанами, галети, пайки хліба*, актуалізує складні етапи історії українського народу: ГОЛОД, ВІЙНУ, ПОВОЄННЯ. Вираження імпліцитних уявлень письменників демонструє багатий семний спектр аналізованого фрейм-елемента засобами української фразеології та авторських ідіоматичних, пареміологічних одиниць, стрижневим компонентом яких є ХЛІБ. Усталені звороти експлікують когнітеми ДОСТАТОК, СМЕРТЬ, ПРАЦЯ, ШАНОБЛИВІСТЬ, ГОСТИННІСТЬ тощо.

Субфрейм ОДЯГ І ВЗУТТЯ СЕЛЯНИНА репрезентований 122 різноманітними номенами – естематонімами. Загальноукраїнськими є назви ВІНОК, ЖУПАН, КІСНИКИ, КРАЙКА, КОЖУХ, КРИЖМО, НАМІТКА, ОЧІПОК, ПЛАХТА, ВИШИТА СОРОЧКА, СВИТА, ХУСТКА; власне полтавськими – БУРКИ (зимове сукняне взуття), ВИТЯЖКИ (чоботи), ДРАНКИ (чоботи), КУЦИНА (верхній одяг), СПОВИВАЧКА (пелюшки) тощо.

Лексеми естематоніміїної семантики виражають народнорозмовність полтавців, що реалізується елементами просторіччя: *вдягачка, взувало, взувачка, кухвайка, “ланпаси”, лансердак, лахманина, напиначка, одержинка, плетъонка, причандалля, рам’я, тряп’я, шапурина, “шарахван”, шматурина, шмаття* тощо. Народнорозмовність відтінюється й сполучуваністю естематонімів із дієсловами: *нап’ялити, начепити, зодягати, одягти, натягти, вдягати, насовувати, влазити, накидати, накинути, напнути, нацуплювати, вбрати, прибрати, приодягати, вирядитися, приодягтися, чепуритися; наджигуритися, нацупити, начепити, побухикати (чобітьми), понаряджувати, натягати на плечі*. Добу ВІЙНИ оприявлюють фрейм-елементи ГІМНАСТЬОРКА, КАСКА, МУНДИР, ШИНЕЛЬ.

З-поміж естематоніміїних номінацій у мовотворчості братів-письменників є вербалізатори повсякденного, святкового та обрядового ОДЯГУ. Диференційними виразниками святковості ОДЯГУ є мовне оточення естематонімів: атрибутиви, порівняльні звороти, що як асоціативно-оцінні параметри об’єктивують значення естематонімів (*святешний одяг; як до церкви зібрався* (Г. Тютюнник); *Зодягнуті мати празниково: у білій кофточці з парашутного шовку, а спідниця чорна* (Гр. Тютюнник), *..дівчата, вбрані, мов на оглядинах, у найкраці свої плаття й черевички* (Гр. Тютюнник).

З-поміж експліквантів, які мають виражену сакральну символіку, – естематоніми ВІНОК (символ ШЛЮБУ, ОБЕРЕГУ), КРИЖМО (символ ПОЧАТКУ ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ), КВІТКА (символ КОХАННЯ), ХУСТКА (символ КОХАННЯ; СКОРБОТИ), ФАТА (символ ДІВОЧОЇ ЦНОТИ, ЧИСТОТИ) тощо.

З-поміж асоціативних моделей, композитом яких виступають лексеми естематоніміїної семантики, у мовопросторі Григорія Тютюнника є ПРАЦЯ, ЖІНКА, СКОРБОТА, КОХАННЯ, ЗАМІЖЖЯ, ОБЕРІГ, ПЛАТА, ПЕРЕСТОРОГА,

НАГАДУВАННЯ ПРО ГРІХИ, НАБОЖНІСТЬ, СТРИМАНІСТЬ, ШЛЮБ, ЗАСЛАННЯ, ПОШАНА, ПРОСТОТА, КАЯТТЯ тощо, у Григора Тютюнника – ДІВОЧА ЦНОТА, СМЕРТЬ, СКОРБОТА, ПАМ'ЯТЬ, СОВІСТЬ, МРІЯ, ЗАСІБ ВИЖИВАННЯ, РАДІСТЬ, ВИКРИТТЯ, НЕСТРИМНІСТЬ, БАЛАКУЧИСТЬ, СОРОМ, НЕВИБАГЛИВІСТЬ та ін.

У третьому розділі **“Мовна репрезентація неантропонімних субфреймів фреймової моделі концепту СЕЛО у творах братів Тютюнників”** продемонстровано лінгвоментальне моделювання базових концептів; визначено неантропонімні субфрейми СТЕП, ВІЙНА, ХАТА, РОСЛИНИ СЕЛА, ТВАРИНИ СЕЛА, ЛОКУСИ СЕЛА, СЕЛО наче ХТОСЬ / ЩОСЬ.

Субфрейм СТЕП є визначальним, оскільки не тільки символізує ЗЕМЛЮ-ГОДУВАЛЬНИЦЮ, а й поданий як базовий, фундаментальний, архетипний елемент національного макрокосму. Степові простори Полтавщини є топонімним маркером СЕЛА, відповідно СТЕП – локативний субфрейм фрейму СЕЛО. У творчості братів-письменників степовий ландшафт – домінувальний. Він не тільки є пейзажним тлом, а й визначає характер персонажів, окреслює геоетнічну вкоріненість українського народу. Концепт СТЕП, актуалізуючись у назвах творів Григора Тютюнника (“Вогник далеко в степу”, “Степова казка”), є не лише національно, а й поетично маркованим підмурком культурно релевантних текстів. У мегатексті письменників СТЕП наділений українською заземленістю: *деревій, чіпкий спориш, подорожник, біленькі невісточки, будяк, вітер, що лоскоче ковил-траву, колошкає полини, ворон, перепел, кінь, сонце, що аж сурмить понад степом, золота порохівниця місяця, туман, степові могили*. Національна емпатія до просторів рідного краю проявляється в смислових, семантичних контекстах, асоціативному наповненні концепту. Як геоетнічна, етнофілософська домінанта української ментальності СТЕП актуалізує важливі для нашого народу конотації ЗЕМЛІ, ЖИТТЄДАЙНОСТІ, МОГУТНОСТІ, ВОЛІ, БОРОТЬБИ, СВОБОДИ, ВІЧНОСТІ, БЕЗМЕЖНОСТІ, ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ тощо. Виявлено розлогий спектр образних модифікацій концепту: САМОТНІСТЬ, МОТОРОШНІСТЬ, ОЧИЩЕННЯ, УРОЧИСТІСТЬ, СУВОРІСТЬ, СМЕРТНЕ ОДРО, СВЯЩЕННА ЗЕМЛЯ СТЕПОВОГО ЛИЦАРСТВА, МОРЕ, ПУСТЕЛЯ, ГЛУХОМАНЬ, БАТЬКО, ГОЛУБЕ МАРЕВО. Григор Тютюнник доповнює перелік когнітемою ВІДЧУЖЕННЯ СЕЛЯНСТВА ВІД СВОЇХ КОРЕНІВ. У такий спосіб письменники висвітлили символіко-націософський вимір базового концепту української ментальності СТЕП.

Темпоральний субфрейм ВІЙНА актуалізує часове тло, на якому розгортаються описані події. Він не тільки включає в себе картину уявлень народу, а й демонструє авторське розуміння. Його фактуальний спектр ілюструють номени суб'єктів ВІЙНИ – *артилерист, радист, командир, катюшник, партизан, рядовий, сержант, тиловик*. Наприклад, лексема *сержант* у творчості Григора Тютюнника виражає притаманну для українців рису – КОНФОРМІЗМ: *Ми, українці, кажуть, усі потенціальні сержанти, бо любимо так, щоб і командувати трохи, і підчинятись* (Гр. Тютюнник). Письменники ніде не відходять від правди, не ідеалізують народ, зображують його переваги і вади, з-поміж яких – ХВАЛЬКУВАТІСТЬ: *..ми багато хвалилися: техніка у нас – найкраща, кордони у*

нас – на замку. *От і дохвалилися. А треба було не хвалитися, а діло робити* (Г. Тютюнник).

Фрейм-елемент ВОЇН експлікує конотації ХОРОБРИСТЬ, ПРАВДА, що, за Тютюнником-старшим, є особливістю саме українського народу (*У них [тих, що в зелених гімнастюрках] найвища правда. Повір мені, бо я чую всі народи*), ДУШЕВНІСТЬ, що виявляє ментальні особливості полтавців як представників українського етносу (*..розмова полилася тихо та сумирно, як то водиться між хорошими земляками, а ще особливо полтавчанами* (Г. Тютюнник), СОВІСТЬ (*Він, мабуть, і загинув, козак, того, що отак десь чогось не посмів* (Гр. Тютюнник). Наявні також лексеми на позначення ВОРОГА як зовнішнього, так і внутрішнього: *німці, чехи, Гітлер, поліцай*. Усталена негативна аксіологічна маркованість номінатами *німець* експлікується різноманітними пейоративами: *вилупок, гад, дурень ненормальний із сватівської психіатрички, курдупель нещасний, німчура, німак, собака потайна, фріц, ковбасник рижий, харциз, прусак, капосне свиняче рило, мордата каска, чорт рижохвостий* тощо. Трапляються “квазіпредметні” образи. Григій Тютюнник наводить приклад атрибуту одягу загарбника (*Ми прозвали того шофера Фріцом, бо на ньому була жовта шкіряна шапка з козирком* (Гр. Тютюнник) та манери одягатися (*..[пілотку] натяг на лоб, на вуха, як німці під війну* (Гр. Тютюнник). Ненависть до загарбника Григорій Тютюнник виражає формулами прокльонів: *Йди, йди на свою погибель; Ниспошли тому бандюзі, кровопивцю Гітлерові, смерть страшну йому пошли. Чи від кулі, чи від рака, щоб сконав він, як собака!* Першопричиною ВІЙНИ, основним злом, за Григором Тютюнником, є ОБИВАТЕЛЬ (*Хто, розміркуймо, почав цю війну – Гітлер, Геббельс, Ріббентрон? Ой, ні. Обиватель*), знаковий зміст якого письменник окреслює так: *дрібне, егоїстичне, обережне в ім'я самого себе і тільки своїх інтересів*. Негативне забарвлення має й номінатема *поліцай*. Це потверджує значна кількість вербалізмів пейоративної семантики в творчості братів: *г... , дрантя, паршивці, погань, прихвосні, турки*. Найбільший вияв інтенсивності засудження й ненависті експлікується прокльонами: *Відміряється і воздасться! Як стадо овець, курдюками затрусите, паршивці! Пощезнете всі! Пощезнете, яко дим!* (Г. Тютюнник).

ВІЙНА – сутнісний елемент національної ментальності. На це вказує розлогий спектр власне авторських модифікацій культуреми – 66 метафоричних перенесень. Частотними корелятами метафоричних моделей у мікротекстах Григора Тютюнника є експліканти концептосфери ЛЮДИНА. Соціальні концепти ГРА й РОБОТА виступають сферами-мішенями. Це можна пояснити тим, що у творах письменника зображено повоєнний побут українського суспільства, де ще довго вчувається відгомін ВІЙНИ. У Григорія Тютюнника спостережено тяжіння до природоморфних корелятивів ВОДА, ВОГОНЬ, ГРІМ, БУРЯ, БЛИСКАВКА. Найбільш репрезентативним із них є концепт ВОДА, що експлікує авторське сприйняття ВІЙНИ як стихії, боротьби українського народу проти окупантів, учасником якої був особисто. Корелят ВОГОНЬ увиразнює власне полтавську ментальність, що полягає в баченні ПОЛУМ'Я ВІЙНИ як КУПАЛЬСЬКОГО БАГАТТЯ.

Артефактний субфрейм ХАТА традиційно співвідноситься з житлом українця та має етнокультурну специфіку. 23 репрезентанти концепту ХАТА можна покласифікувати за призначенням (*курінь (курінчик), насінниця, оселя, сторожка, хата, хата-госпіталь, хата-читальня, хата-штаб*); за емоційною конотованістю (демінутивні: *хатина, хатинка, хатка, хатчина*; апелятивні з іманентним негативним забарвленням: *курінчик, хавіра, халабудда*). З-поміж номенів помічено діалектний варіант на позначення житла – *хавіра*, що має відтінок зневажливості. Спостерігається притаманний для українськомовної картини синкретизм значень лексеми ХАТА: 'споруда взагалі' і 'частина інтер'єру, кімната'. Внутрішнє житлове приміщення – кімната, розташована по один бік сіней, актуалізується вербалізмами *хата, друга хата, велика хата, світлиця*. Словотвірний дериват *хатина* означає меншу за розміром кімнату: *У великій хаті також вкладалися спати, (...) Оксен довго сопів, роззуваючись, потім одніс чоботи в хатину* (Г. Тютюнник). Крім зазначених, фактуальний зміст концепту ХАТА виражають лексеми *веранда, горище, комора, сіни*. Концепт ХАТА наділений етнокультурною символікою. У свідомості СЕЛЯН певну символічну роль відігравали три яруси житлового простору (нижній ярус – ДОЛІВКА (письменники вводять у канву твору звичай українців притрушувати долівку зеленню: *..на долівці, встеленій луговою травою* (Г. Тютюнник), середній ярус – СТІНИ, ДВЕРІ, ВІКНА (подекуди *чотири стіни* є контекстуальним синонімом лексеми ХАТА: *..доживай вік у чотирьох стінах* (Г. Тютюнник), верхній ярус – СТЕЛЯ (експлікується також номеном *горище*, що, крім когнітеми СХОВИЩЕ (*Горища тріщали від пшениці* (Г. Тютюнник), містить сакральний зміст, реалізуючи значення 'місце побутування надприродних сил': *..нечисть завелася на горищі* (Г. Тютюнник). Саме тут, за віруваннями СЕЛЯН, хазяїнує ДОМОВИК, образ якого асоціюється з ХАТОЮ й виражає таку характерологічну рису СЕЛЯНИНА, як ВІРА В НАДПРИРОДНЕ: *..здіймали з горищ прядки та веретена, що десятки років лежали там на розвагу відьмам та домовикам* (Г. Тютюнник). Традиційним оберегом ХАТИ від злих сил здавна вважався *півень*, зображенням якого часто оздоблювали хатній інтер'єр (*..понамальовувала на грубі півників* (Г. Тютюнник) та екстер'єр, і це настільки усталалося в мовній свідомості українців, що спорадично актуалізується в порівняльних зворотах: *крутиться сюди та туди, як бляшаний півень на хаті* (Г. Тютюнник). Специфіку СЕЛЯНСЬКОГО мікрокосму увиразнюють і номени елементів хатнього інтер'єру, з-поміж яких – рідковживані слова *косинець, припічок (лежанка), примістка (піл)*. Незмінними елементами ХАТНЬОГО декору на СЕЛІ були ІКОНИ, ВИШИВАНІ РУШНИКИ та СВІТЛИНИ рідних: *Вуточка заходжувалася чепурити хату: ..Тільки синових портретів, обіп'ятих вишиваними рушниками, та ще образів не чіпала* (Гр. Тютюнник). ХАТА має символічне значення РОДОВОДУ. ВИШИТИЙ РОМЕНСЬКИЙ РУШНИК виражає когнітему ПОЛТАВЩИНА: *..в хаті були рушники роменські з червоними начосами* (Гр. Тютюнник). Стійка сполука *біла хата* є символічною, оскільки містить специфічну рису українського побуту – "мазати" хати розведеною крейдою. ХАТА, *вишита соломю*, – символ УКРАЇНИ, РІДНОГО ДОМУ, БАТЬКІВЩИНИ. Цю ж когніцію увиразнюють атрибутиви *батьківська, рідна, своя*. ХАТА – своєрідний

індикатор індивідуальності, особистості хазяїна: *..хата немов згорбатіла... Устим сміявся...: "Хай так! Рівно постав, то подумаютъ, що тут молоді живуть та здорові, а так видно: покидьки!"* (Гр. Тютюнник). Культурема актуалізує важливі ВІХИ ІСТОРІЇ народу: добу ВІЙНИ (*хата-штаб, хата-госпіталь*) та ПОВОЄННЯ (*хата-читальня*). За допомогою антропоморфних атрибутівів *вишикувані в ряд, привітна, одинока, сліпа, сонна* письменники одухотворюють, персоніфікують ХАТУ. З-поміж метафор виокремлено такі: ХАТА *загула* (*загриміла, кинулась назустріч, присіла, пливе, притулилася, причаїлася, стоїть*). ХАТА – не тільки житло, а й ОБЕРІГ, ЗАХИСТОК, що дає СЕЛЯНИНУ відчуття сили й упевненості: *..в своїй рідній хаті й стіни допомагали* (Гр. Тютюнник). Це сакральний простір, СВЯТИНЯ, де не можна сваритися, вживати лайливі слова: *Не кричи. Ти не в лісі* (Г. Тютюнник). У творчості митців актуалізовано не тільки традиційні метафоричні перенесення (ХАТА – РІДНЕ (БАТЬКІВСЬКЕ) ГНІЗДО, ХАТА – НОРА, ХАТА – КУЗНЯ, ХАТА – ЗАГІН), а й авторські новотвори, зокрема в мові Григора Тютюнника. На основі зовнішніх характеристик утворені асоціативні моделі: ХАТА – ВУЛИК, ХАТА – КОПИЧКА, ХАТА – КРЕМ'ЯХ З НЕОБПАЛЕНОЇ ЦЕГЛИ, ХАТА – ЧУЛАН. Красу ХАТИ передає метафорична модель ХАТА – МАДІСТКА. Багатою є одоративна картина СЕЛЯНСЬКОЇ ХАТИ, оприявлена асоціативними парами: ХАТА – ЗАПАХ БОЛОТЯНОГО ДУШКУ; ХАТА – БОЛОТНИЙ ДУХ ЛЕПЕХИ; ХАТА – ЗАПАХ ХМЕЛЮ, КАПУСТЯНОГО ЛИСТОЧКА; ХАТА – ЗАПАХ ВАСИЛЬКІВ, ПОЛИНУ; ХАТА – ЗАПАХ ЖИТНЬОЇ СОЛОМИ, ЗАПАРІ ДЛІА ТІСТА; ХАТА – ЗАПАХ ХЛІБА; ХАТА – ЗАПАХ БОРОШНА, ВЛЕЖАНИХ ЯБЛУК; ХАТА – ДУХ ПРАДІДІВСЬКИХ ЯБЛУК "ПАЛЯНИШНИЦЬ"; ХАТА – ЗАПАХ МОЛОКА, ХЛІБА, НАТОПЛЕНОЇ ЛЕЖАНКИ.

Субфрейм РОСЛИНИ СЕЛА репрезентовано 86 фітонімними елементами. Будучи перцептивним засобом пізнання краси природи СЕЛА, флоролексеми увиразнюють його локально-національний колорит. З-поміж вербалізмів є культурно марковані, етноспецифічні: БАРВІНОК, БРАТ-І-СЕСТРА, ВЕРБА, ДЕРЕВІЙ, ЖИТО, КАЛИНА, КИСЛИЦЯ, ЛЮБИСТОК, МАТІРКА, ПШЕНИЦЯ, СПОРИШ, ТОПОЛЯ, ХМІЛЬ, ЧОРНОБРИВЦІ. Трапляються власне полтавські, автентичні номени флористичного коду: ГАЙСТРИ (айстри), ГЛЕЧИКИ (водяні лілії), ЖАБ'ЯЧЕ МИЛО (водяні квіти), НЕВІСТОЧКИ (ромашки), РАЙКА (сорт яблуні), СОН-КВІТИ (лісова рослина). Найбільш репрезентативними фітонімними фрейм-елементами є ВЕРБА (його етнокультурну специфіку маркують когнітеми УКРАЇНА, РІДНИЙ ДІМ, СЕЛО, РІЧКА, ГОРОДИ, ЛЕВАДИ, ПОЛТАВСЬКИЙ ШЛЯХ, ПТАХ, ОБЕРІГ, СУМ; це символ ЗІБРАНЬ і ПОБАЧЕНЬ, символ КОЛООБИГУ ЖИТТЯ, ТУГОЖИЛЬНОСТІ УКРАЇНСТВА), ДУБ (МОГУТНІСТЬ, МІЦЬ, ГОРДІСТЬ, СМАГЛЯВІСТЬ, символ РОДУ, ОБЕРІГ, СМЕРТЬ) та СОСНА (ТАТО, РІДНИЙ ДІМ, СЕЛО, символ РОДЮЧОСТІ та ПЛОДЮЧОСТІ, символ ВІЧНОЇ ПАМ'ЯТІ). Субфрейм РОСЛИНИ СЕЛА не тільки експлікує давні знання українців про рослинний світ, а й потверджує важливу роль фітонімів (ВЕРБА, ДУБ-ГРОМОВИЦЯ, ХМІЛЬ, ЛЮБИСТОК, КАЛИНА, СОСНА тощо) в житті СЕЛЯНИНА, виражаючи його традиційно-звичаєві устої.

Фаунонімний субфрейм ТВАРИНИ СЕЛА експлікує культурно-національні стереотипи. З-поміж 118 фаунонімів є ВІВЦІ, КОЗИ, КОРОВИ, КОНІ, СВИНІ, СОБАКИ, ГУСИ, КУРИ. Як засвідчив аналіз текстів, СЕЛО не можна уявити без орнітонімів ЛАСТІВКА, ЛЕЛЕКА, що оприявлюють когнітему ДРЕВНІСТЬ РОДОВОДУ. Репрезентантами культурно маркованих, етноспецифічних фрейм-елементів є ВІЛ, КІНЬ, КОРОВА, ПІВЕНЬ, ЖАЙВІР, ЗОЗУЛЯ, ЛЕЛЕКА, СОКІЛ та ін. Власне полтавські народнорозмовні особливості передають лексеми *бушля* (чапля), *вутья* (утята), *коропчаки*, *ціплята*, *паця(-є)*. ЗАБОБОННІСТЬ СЕЛА виражають фрейм-елементи КОРОВА, КУРКА, СИЧ, СОБАКА. Фауноніми також увиразнюють акустичну картину СЕЛА: *По селу вигавкували собаки* (Г. Тютюнник); *З меканням торохтять ратицями вівці; мукає корова* (Г. Тютюнник).

Партикативний субфрейм ЛОКУСИ СЕЛА експлікує своєрідний художній код, що розкриває історію СЕЛА, витоки морально-етичних цінностей українського лінгвосоціуму. Репрезентантами субфрейму є БЕЄВА ГОРА, РІЧКА ТАШАНЬ, ПОЛТАВСЬКИЙ ШЛЯХ, ПОЛЕ, ЛІС, САДОК. Фактуальними актуалізаторами фрейм-елемента РІЧКА є біонімі репрезентанти, з-поміж яких – фітоніми *водяна папороть*, *гличик*, *жабуриння*, *кушир*, *латаття*, *осока*, *очерет (комиш)*; іхтіоніми *риба (рибка)*, *бубирі*, *в'язь*, *дерун*, *карась*, *коропчаки*, *лин (линки)*, *лящ*, *петрики*, *плітка*, *рак*, *сом*, *щука (щупак)*; орнітоніми *бушля*, *болотяний бугай*, *дика качка (крижень)*, *кулик*, *лугові чайки*, *одуд*, *очеретянка*, *чорногуз*. Специфіку сприйняття сільської РІЧКИ увиразнюють традиційні для українськомовної картини асоціативи *верба*, *гребля*, *дубова кладка*, *ветхий місточок*, *човен*. Репрезентантом концепту РІЧКА є РУСАЛКА: *Чи не ташанська русалка його прилоскотала?* (Г. Тютюнник). Цей образ уживається в різноманітних порівняннях: *з'явилася перед чоловіком ташанською русалкою* (Г. Тютюнник); *солодко, мов русалка, співав* (Гр. Тютюнник). Новотвором Григорія є дієслово *русалкувати*, значеннєвий зміст якого визначає сам автор: *..вона непомітно русалкувала над ним, пестила люблячим поглядом, слала на його обличчі голубінь свої очей* (Г. Тютюнник). РІЧКА широко експлікована в традиції замовлянь та вірувань українського народу. Це ніби рубіж між своїм і чужим, потойбічним світом. У текстах братів Тютюнників локус сакралізується, символізує ОЧИЩЕННЯ ВІД ГРІХІВ, СОВІСТЬ, КРАСУ, ТАЄМНИЧІСТЬ, ХОЛОД, ЗАГРОЗУ, СМЕРТЬ. Традиційним для українськомовної картини наповненням фрейм-елемента є ЖИТТЯ: *..життя також подібне до весняної ріки, що в ньому також є свої крижини, які накривають людей* (Г. Тютюнник). Ця метафорика – ключова для розуміння роману “Вир”, у якому показано нелегке, сповнене підводних каменів-труднощів (тут простежується асоціативний зв'язок із гідронімом ТАШАНЬ, в етимології якого є спорідненість назви з тюркським *таш* – ‘камінь’, відповідно буквальний переклад трактувався б як ‘кам'янка’) повсякдення не тільки ПОЛТАВСЬКОГО СЕЛЯНИНА, а й УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.

Ландшафтний континуум СЕЛА не мислимий без локусу ПОЛЕ, що цілком закономірно, зважаючи на етимологію лексеми, оскільки старослов'янське *селó* – це ‘поле’. Синонімами оброблюваного СЕЛЯНИНОМ ПОЛЯ є *город / грядка*, *лан*,

нива, рілля. Залежно від призначення ПОЛЯ як земельної ділянки культурема отримує в українській мовній картині такі позначення: *баштан* ('ділянка поля, на якій вирощують дині, кавуни'), *житнище* ('поле, на якому росло жито'), *картоплище* ('поле, з якого зібрано картоплю'), *толока* ('залишене під пар поле, де випасають худобу'). Для вираження фрейм-елемента ПОЛЕ на рівні однозвучної лексеми подекуди в текстах уживається й СТЕП: *..в степу попрацюю, понюхаю, як земелька пахне* (Г. Тютюнник). ПОЛЕ актуалізує різноманітні символічні характеристики, з-поміж яких чільне місце посідає БАТЬКІВЩИНА: *..як хто на нас нападе, то ми тій свині звернемо писок, щоб у **наш** город не лізла* (Г. Тютюнник). Усталеним в українській етносвідомості є розуміння ПОЛЯ як знака-оцінки ДОСТАТКУ СЕЛЯНИНА, символу невтомної ПРАЦІ.

Фрейм-елемент ШЛЯХ актуалізує знакові локуси СЕЛА, репрезентантами якого є *дорога, манівці, протопти, прослідок, путівець, роздоріжжя, стежка*. Найбільш частотним атрибутивом ШЛЯХУ є ПОЛТАВСЬКИЙ: *..їхати **полтавським** шляхом* (Г. Тютюнник), *..на курному **Полтавському** шляху* (Гр. Тютюнник). ПОЛТАВСЬКИЙ ШЛЯХ ще більш увиразнює когніцію СЕЛА як символу ДОМУ, БАТЬКІВЩИНИ не тільки в метафоричному, а й у прямому значенні. Незмінним асоціативом ПОЛТАВСЬКОГО ШЛЯХУ є фітонім ВЕРБА: *Шлях розтинає село навпіл і попід старезними в три охвати вербами (...) пнеться на **Бєєву** гору* (Гр. Тютюнник). Фрейм-елемент ШЛЯХ ілюструє характерні особливості укладу сільського життя, а саме ВСЕОБІЗНАНІСТЬ: *..**все** знатимеш, живучи над шляхом* (Гр. Тютюнник). Його виражають такі когнітивні метафори, як ДОЛЯ, ЖИТТЯ / СМЕРТЬ, ЗАЛИЦЯННЯ, НАСЛІДУВАННЯ, ПОРЯДНІСТЬ / НЕПОРЯДНІСТЬ, ТВОРЧІСТЬ, ДОСВІД ПОКОЛІНЬ. Субфрейм ЛОКУСИ СЕЛА є своєрідним художнім кодом, що розкриває витoki морально-ціннісних доміант СЕЛЯНСЬКОГО лінгвосоціуму: ЗАБОБОННІСТЬ, ВІРА В НАДПРИРОДНЕ, СОВІСТЬ, НЕСКОРЕНІСТЬ, ПРАЦЕЛЮБНІСТЬ тощо.

Компаративний субфрейм СЕЛО наче ХТОСЬ / ЩОСЬ виражає такі складники метафоричних моделей: ГЛУШИНА, ДЖУНГЛІ, ТОЛОКА З КОРОВАМИ, НУДЬГА, РУХ, МЕТУШНЯ ТРУДОВОГО ЖИТТЯ, НЕ ПАТРОНАТ, НЕ КУРОРТ, ПТАШКА тощо. Однак ключовими референтними зонами є ДОМІВКА, РІДНІ БЕРЕГИ, РІДНІ КРАЇ, поглиблення семантики яких відбувається завдяки конкретизованим топонімним маркерам власне ПОЛТАВЩИНИ: ШИЛІВКА, ЛЕЙБІВКА, ДАНИЛЕВЩИНА, КНЯЖА СЛОБОДА, ЗІНЬКІВ, СТУПКИ, ОПІШНЯ тощо.

Письменники багатогранно висвітлили символіко-націософський, сакральний вимір фрейму СЕЛО, майстерно поєднавши авторські інтенції з узагальненими, традиційними народними смислами.

ВИСНОВКИ

1. Теоретико-методологічні засади дослідження ґрунтуються на тому, що мова є основним засобом формування й вираження думки, експлікує цінності, ідеали й установки етносу. Мовна одиниця, виявляючи зв'язок із ментальним світом народу, стає підґрунтям для формування етноконотацій, завдяки чому розглядається як слово-концепт. Базові концепти української ментальності – це зафіксовані

словником, значущі для культури мовні одиниці з етноспецифічним семантичним відтінком, що акумулюють відносно стійкі уявлення, зумовлені соціально-історичним досвідом та ціннісними орієнтирами народу.

2. Інтегральний підхід до розгляду базових концептів у художній площині спонукає до використання терміна *художній концепт* – репрезентованої в сукупному тексті письменника складної структури, що поєднує світобачення цілого народу й індивідуально-авторське осмислення суті предметів чи явищ дійсності. Базовий концепт культури, потрапляючи в художній простір митця, не тільки синтезує збережені історичною пам'яттю народу ментальні ознаки та явища, а й увиразнюється, збагачується різноманітними відтінками значення.

3. Парадигми концептів, виражаючи складний зміст, об'єднаний семантикою спільності, групуються навколо першоконцепту – лінгвоментальної одиниці узагальненого рівня. Першоконцептом у творчості братів Тютюнників, її осердям є СЕЛО. Константність цього лінгвоментального конструкту potwierджує не стільки частотність уживання, скільки роль в образній та ідіостильовій парадигмах, вагомість у структурі макротексту.

4. Структурно-логічною схемою репрезентації концептів національної культури є фрейм. Він складається з сукупності субфреймів, що інтерпретуються як єдність фрейм-елементів – синтезу індивідуально-авторського розуміння та загальнонаціональної традиції вживання мовного знака. Фреймову модель першоконцепту СЕЛО формують десять субфреймів, з-поміж яких: антропонімні – СЕЛЯНИН, ЇЖА СЕЛЯНИНА, ОДЯГ і ВЗУТТЯ СЕЛЯНИНА та неантропонімні – СТЕП, ВІЙНА, ХАТА, РОСЛИНИ СЕЛА, ТВАРИНИ СЕЛА, ЛОКУСИ СЕЛА, СЕЛО наче ХТОСЬ / ЩОСЬ. Лексична репрезентація субфреймів експлікована розлогими тематичними групами слів.

5. Аналіз фреймової моделі першоконцепту СЕЛО уможливив розуміння текстопростору братів Тютюнників як багатовимірного художнього світу з притаманними йому образами та символами, що акумулюють універсальні й особистісні цінності та відношення. Субфрейм СЕЛЯНИН здебільшого актуалізують номінатами родової ідентифікації людської діяльності. У загальному уявленні СЕЛЯНИН постає символом ХЛІБОРОБА-ТРУДІВНИКА, ГОСПОДАРЯ. Субфрейм ЇЖА СЕЛЯНИНА репрезентований етноспецифічними глутоніміїними фрейм-елементами – БОРЦЬ, КВАША, КУТЯ, САЛО, ШУЛИКИ тощо. Субфрейм ОДЯГ І ВЗУТТЯ СЕЛЯНИНА оприявлюють культурно марковані номени – ВИШИТА СОРОЧКА, ВІНОК, КРАЙКА, КРИЖМО, ПЛАХТА та ін. Локативний субфрейм СТЕП як топонімний маркер ПОЛТАВЩИНИ виражає етносакральний зміст ЖИТТЄДАЙНОСТІ, МОГУТНОСТІ, ВОЛІ, БЕЗМЕЖНОСТІ тощо. Репрезентантами темпорального субфрейму ВІЙНА є ВОЇН, ПІВХАТА, ЧОРНИЙ ДИМАР, ВИРВИ, ПОЖАРИЩА, ВОВК. Артефактний субфрейм ХАТА – це не просто житло, простір ініціації, ритуалізації, це РОДОВІД, БАТЬКІВЩИНА. Традиційно-звичаєві устої СЕЛА виражає субфрейм РОСЛИНИ СЕЛА. Культурно маркованими лексичними одиницями є БАРВІНОК, ДЕРЕВІЙ, ЛЮБИСТОК, ЧОРНОБРИВЦІ. Найбільш частотні фрейм-елементи – ВЕРБА, ДУБ, СОСНА. Фаунонімний субфрейм ТВАРИНИ СЕЛА поширює фрейм СЕЛО, експлікує

культурно-національні стереотипи, актуалізуючись фаунонімами КОЗИ, КОРОВИ, КОНІ, СВИНІ, СОБАКИ та ін., орнітонімами ЛАСТІВКА, ЛЕЛЕКА, що увиразнюють когнітему ДРЕВНІСТЬ РОДОВОДУ. Репрезентантами партитативного субфрейму ЛОКУСИ СЕЛА є РІЧКА ТАШАНЬ, ПОЛТАВСЬКИЙ ШЛЯХ, ПОЛЕ тощо, з-поміж символічних об'єктивацій яких на передньому плані знаходиться когнітема РІДНОГО ДОМУ. Компаративний субфрейм СЕЛО виражають метафоричні моделі зі складниками ГЛУШИНА, ДЖУНГЛІ, НУДЬГА, РУХ тощо. Однак ключовими референтними зонами є ДОМІВКА, РІДНІ БЕРЕГИ, конкретизація яких відбувається завдяки топонімам ПОЛТАВЩИНИ – ШИЛІВКА, ЛЕЙБІВКА, КНЯЖА СЛОБОДА, ЗІНЬКІВ, СТУПКИ, ОПІШНЯ та ін.

6. Базовий концепт СЕЛО передано значною кількістю різнорівневих мовних одиниць: із одного боку, ієрархічно найвищими – літературними, а з іншого – діалектизмами, народно-розмовними елементами, просторічною лексикою і фразеологією. Реалії життя СЕЛА, його побут, топоніміка лягли в основу багатоманітних порівнянь, індивідуально-авторських епітетів, метафор (СУП “І-ГО-ГО”, ДОМОЧАДІВКА; СЕЛО – ДЖУНГЛІ, СЕЛО – ПТАШКА; СЕЛО – СКИРТИ ГРЕЧАНОЇ СОЛОМИ тощо).

7. Літературна спадщина братів Тютюнників ілюструє мовний світ полтавців, особливості їхнього етнокультурного простору, етнопсихології. Репрезентантами власне полтавського СЕЛА є діалектні назви сільськогосподарських знарядь праці (“дідок”, *мантачка*, *рептунюк*, “*ухвати*” та ін.); лексеми естематонімічної семантики (*напиначка*, *бурки*, *дранки*, *сповивачка* тощо) та глутонімічної (*галушки*, *крижалки*, *домочадівка* та ін.); автентичні вербалізми кодів флористичного (*гличики*, *жаб'яче мило*, *невісточки* тощо) та фаунонімного (*бушля*, *вутья*, *паце* та ін.). Водночас письменники актуалізують власне полтавські ментальні характеристики (ГОСТИННІСТЬ, ДУШЕВНІСТЬ), звичаї, обряди та вірування.

8. Брати Тютюнники виявили себе непересічними етнопсихологами, етнографами. Майстерно змалювавши кожну деталь полтавського СЕЛА (від топонімічних характеристик до найдрібніших візій естематонімічного та глутонімічного кодів), митці актуалізували визначальні риси української ментальності: СОВІСТЬ, НАБОЖНІСТЬ, ШАНОБЛИВІСТЬ, ПІСЕННІСТЬ, ПРАЦЬОВИТІСТЬ, ВОЛЕЛЮБНІСТЬ, ЩЕДРІСТЬ. Не залишилися поза увагою й негативні риси національного характеру: ПРИСТОСУВАНСТВО, ВІДЧУЖЕННЯ, КОНФОРМІЗМ. Наділивши СЕЛО ключовим націоекзистенційним смислом, письменники-полтавці практично розкрили генетичний етноментальний код українства.

Проведене дослідження мотивує подальше студіювання базових концептів української ментальності, релевантних для опису мовної картини світу в текстопросторах знакових вітчизняних письменників.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бондар Н. В. Лінгвальне вираження концепту “сонце” в художній мові Григора Тютюнника. *Рідний край*: альманах Полтавського національного

педагогічного ун-ту імені В. Г. Короленка. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. Вип. 1 (24). С. 95–98.

2. Бондар Н. В. Лінгвальне вираження концепту “ВОДА” в художній мові братів Тютюнників. *Лінгвокультурні концепти в мовній свідомості і дискурсі* : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наукової конф., 16–17 верес., 2011 р. Одеса : Астропринт, 2011. С. 33–39.

3. Бондар Н. В. Ментальні атрибути концепту “ЖІНКА” у текстовому просторі Г. Тютюнника. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2012. Вип. 24. С. 92–95.

4. Бондар Н. В. Концепт “Хата” у романі Г. Тютюнника “Вир”. *Григор Тютюнник. Нові дослідження і матеріали*: наук. зб. до 80-річчя від дня народження Григора Тютюнника / упор. О. Неживого. Луганськ: Вид-во Ноулідж, 2012. С. 176–182.

5. Бондар Н. В. Інтерпретація статусу концепту в мовній дослідницькій парадигмі. *Рідний край*: альманах Полтавського національного педагогічного ун-ту імені В. Г. Короленка. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. Вип. 1 (26). С. 84–87.

6. Бондар Н. В. Еволюція концепту ЖІНКА в українській мовній картині (на основі романів “Чайковський” Є. Гребінки та “Вир” Г. Тютюнника. *Євген Гребінка в крайовому, українському та світовому літературно-мистецькому контексті*: зб. наук. статей. Полтава: ПНПУ, 2012. С. 16–25.

7. Бондар Н. В. “Що ж там, під одвічною кухвайкою?..” (естематоніми та селянський колорит у мовопросторах братів Тютюнників). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: зб. наук. праць. Хмельницький, 2016. Вип. 10, ч. 1. С. 68–74.

8. Бондар Н. В. Образні модифікації концепту ВІЙНА в текстовпросторах братів Тютюнників. *Філологічні науки* : зб. наук. праць / гол. ред. М. І. Степаненко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2016. Вип. 23. С. 111–118.

9. Бондар Н. В. Концепти-глютоніми мовосвіту братів Тютюнників та селянська ідентифікація: етнолінгвістичний аспект. *UCRAINICA VII “Současná Ukrajínistika. Problémy Jazyka, Literatury a Kultury”* : sborník vědeckých článků, Olomouc, 27–28 srpna 2016. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. P. 26–32.

10. Бондар Н. В. Фрейм-елемент ХЛІБ і полтавський колорит його формантів у мовопросторах братів Тютюнників. *Когнітивна лінгвістика в міждисциплінарному контексті: теорія і практика* : матеріали міжнар. наук. конф. УАКЛіП, ЧНУ імені Богдана Хмельницького, Черкаси, 8–10 жовт. 2016 р. / відп. ред. С. А. Жаботинська. Черкаси, 2016. С. 77.

11. Бондар Н. В. Національна специфіка субфрейму “ЛОКУСИ СЕЛА” у творчості братів Тютюнників. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія : Філологія*. Одеса, 2017. Вип. 30. С. 14–16.

12. Бондар Н. В. Метафоричні експліканти субфрейму ОДЯГ СЕЛА в мовопросторах братів Тютюнників. *Філологічні науки: сучасні тенденції та*

фактори розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 27–28 січ. 2017 р. Одеса, 2017. С. 6–9.

13. Бондар Н. В. *СЕЛО* як базовий концепт української ментальності у мовопросторах братів Тютюнників. *Мова та література у полікультурному просторі*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 10–11 лют. 2017 р. Львів, 2017. С. 63–65.

АНОТАЦІЯ

Бондар Н. В. Базові концепти української ментальності у творчості братів Тютюнників. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Запорізький національний університет. – Запоріжжя, 2018.

Дисертацію присвячено аналізу національної специфіки базових концептів української ментальності як своєрідного модусу інтенції братів Тютюнників.

У роботі комплексно схарактеризовано та реконструйовано базові концепти української ментальності у творчості Григорія та Григора Тютюнників. Зокрема, обґрунтовано теоретичні засади аналізу базових концептів української ментальності; з'ясовано кореляції лінгвокультурного й художнього концептів; доведено, що центром мовосвіту письменників є концепт СЕЛО як етноментальне утворення, основні складники якого репрезентовано у вигляді фреймової моделі, що включає ряд субфреймів (антропонімні – СЕЛЯНИН, ЇЖА СЕЛЯНИНА, ОДЯГ і ВЗУТТЯ СЕЛЯНИНА, локативний – СТЕП, темпоральний – ВІЙНА, артефактний – ХАТА, фітонімний – РОСЛИНИ СЕЛА, фаунонімний – ТВАРИНИ СЕЛА, партитативний – ЛОКУСИ СЕЛА, компаративний – СЕЛО наче ХТОСЬ / ЩОСЬ); визначено ідіолектне та лексико-семантичне наповнення зазначених структур; увиразнено місцеві (полтавські) конотації окремих мовних одиниць; схарактеризовано ієрархію цінностей українського селянина.

Ключові слова: базовий концепт, художній концепт, фрейм, субфрейм, фрейм-елемент, конотація, образ, символ.

АННОТАЦИЯ

Бондарь Н. В. Базовые концепты украинской ментальности в творчестве братьев Тютюнников. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук (доктора философии) по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Запорожский национальный университет. – Запорожье, 2018.

Диссертация посвящена анализу национальной специфики базовых концептов украинской ментальности как своеобразного модуса интенции братьев Тютюнников.

В работе комплексно реконструированы базовые концепты украинской ментальности в творчестве Григория и Григора Тютюнников. В частности, обоснованы теоретические принципы анализа базовых концептов украинской

ментальности; выявлены корреляции лингвокультурного и художественного концептов; доказано, что центром художественной картины мира писателей является концепт СЕЛО как сложное этноментальное образование, основные составляющие которого представлены и описаны в виде фреймовой модели, включающей ряд субфреймов (антропонимические – КРЕСТЬЯНИН, ЕДА КРЕСТЬЯНИНА, ОДЕЖДА, ОБУВЬ КРЕСТЬЯНИНА, локативный – СТЕПЬ, темпоральный – ВОЙНА, артефактный – ХАТА, фитонимический – РАСТЕНИЯ СЕЛА, фаунонимический – ЖИВОТНЫЕ СЕЛА, партитативный – локусы СЕЛА, компаративный – СЕЛО как КТО-ТО / ЧТО-ТО); определено идиолектное и лексико-семантическое наполнение указанных структур; показаны полтавские коннотации отдельных языковых единиц; представлена иерархия ценностей украинского крестьянина.

Ключевые слова: базовый концепт, художественный концепт, фрейм, субфрейм, фрейм-элемент, коннотация, образ, символ.

SUMMARY

Bondar N.V. Basic Concepts of Ukrainian Mentality in Tiutiunyk Brothers' Works. – Manuscript.

Dissertation for Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.01– Ukrainian language. – Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Zaporizhzhia National University, Poltava, Zaporizhzhia, 2018.

The thesis is devoted to the study of national specificity of the basic concepts of Ukrainian mentality as a kind of writers Hryhorii and Hryhir Tiutiunyk's modus of intention. The object of the study is the language of Tiutiunyk brothers' prose; the subject is configuration of lexical and phraseological units, which express the fundamental concepts of Ukrainian culture and the writers' perception of the world.

A multidimensional description of Tiutiunyk brothers' linguistic world, presented in the system of interdependent concepts, which form the authors' conceptual sphere and have a relevant lingo-poetic expression in the writers' language worldview, has been substantiated for the first time in Ukrainian linguistics.

In the first section "Methodological bases for studying basic concepts of Ukrainian mentality", linguistic views on the essence of lingo mental constructs have been systematized; definitions of the main lingo cognitive categories have been outlined, among them the concept *basic concept of mentality*.

The theoretical bases of analysis of basic concepts of Ukrainian mentality have been grounded. It has been proved that an integral approach to the consideration of basic concepts in the artistic dimension with the involvement of ethnography, ethnology, history, cultural studies, mythology, psychology enables not only their objective isolation, but also a complex study of the connections between the components from the point of view of Ukrainian culture, and outlines the system paradigms that make the writers' worldview.

The correlations of lingo cultural and artistic concepts in Tiutiunnyk brothers' works have been defined; the basic concepts of Ukrainian mentality of the authors' linguistic dimension have been systematically interpreted.

The idea of the concept as a clear structure with a definite hierarchy of components, the linguistic-cognitive model of which is a frame, has been approved. Validity of distinguishing the status of the concept VILLAGE among others as a first one in the writers' artistic heritage has been proved.

In the second section, "The Framing Model of the Concept VILLAGE and its subframes in Hryhorii and Hryhir Tiutiunnyk's linguistic world", lingo mental modeling of the basic concepts of mentality has been represented. The actual material has been systematized in the form of the frame model of concept VILLAGE, which includes other basic concepts of Ukrainian mentality presented in Tiutiunnyk brothers' works by subframes: VILLAGER (anthroponymic subframe), VILLAGER'S FOOD (glutenymic subframe), VILLAGER'S CLOTHES (estimatonimic subframe), STEPPE (locative subframe), WAR (temporal subframe), HUT (artifact subframe), VILLAGE FLORA (phytomic subframe), VILLAGE FAUNA (faunanymic subframe), VILLAGE LOCUS (WAY, RIVER, FIELD) (partitative subframe), VILLAGE as SOMEONE/SOMETHING (comparative subframe). The lexical-semantic groups have been systematized in the form of subframes; their role in the figurative system and idiostyle paradigm has been studied taking into consideration metaphorical expression, contextual environment, ethno cultural and author's symbols. Poltava connotations of separate linguistic units have been highlighted.

The results of the thesis have been summarized in the conclusions. The peculiarities of the basic concepts of Ukrainian mentality as a kind of Hryhorii and Hryhir Tiutiunnyk's modus of intention have been described; the configurations of lexical and phraseological units expressing the fundamental concepts of Ukrainian culture and the artists' world perception have been analyzed.

Keywords: basic concept, artistic concept, frame, subframe, frame-element, connotation, image, symbol.

Підписано до друку 26.02.18 р.
Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 0,9. Папір офсетний.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100 прим. Замовлення № 200318 / 2.

Віддруковано в типографії ФОП Смірнов А. Л.
Свідоцтво серія ДК № 5117 від 07.06.2016 р.
36000, м. Полтава, пр-кт Першотравневий, 19
Тел./факс: (0532) 50-24-17